

ПИРОТ НАШИХ ПРЕДАКА

ИСТРАЖИВАЧКО - ЕДУКАТИВНА РАДИОНИЦА

Пирот, 2022.

ПИРОТ НАШИХ ПРЕДАКА
ИСТРАЖИВАЧКО - ЕДУКАТИВНА РАДИОНИЦА

Издавач: Удружење историчара Пирота

За издавача: Предраг М. Видановић

Приредили.
Давор Лазаревић
Предраг М. Видановић

ПРОЈЕКАТ ФИНАНСИРА ГРАДСКА УПРАВА ПИРОТ
У ОКВИРУ ЛОКАЛНОГ ПЛАНА АКЦИЈЕ ЗА ДЕЦУ

ПОШТОВАНА ДЕЦО,

ПИРОТ НАШИХ ПРЕДАКА ЈЕ ОСМИШЉЕН КАО ИСТРАЖИВАЧКО - ЕДУКАТИВНА РАДИОНИЦА КОЈА ЂЕ ВАМ ОМОГУЋИТИ ДА УЗ ПОМОЋ ИСТОРИЧАРА, ОВЕ ПУБЛИКАЦИЈЕ АЛИ И КРОЗ ВАШЕ ЛИЧНО АНГАЖОВАЊЕ САЗНАТЕ НЕКЕ ЗАНИМЉИВЕ ПОЈЕДИНОСТИ ИЗ ИСТОРИЈЕ ПИРОТА.

ЗА ОВУ ПРИЛИКУ СМО ОДАБРАЛИ ДА ЗАЈЕДНО ПРОШЕТАМО НЕКИМ ГРАДСКИМ УЛИЦАМА И ОБРАТИМО ПАЖЊУ НА СТАРЕ, АЛИ ЛЕПЕ, ГРАЂЕВИНЕ КОЈЕ ЈОШ УВЕК ПОНОСНО СТОЈЕ И СВЕДОЧЕ О ИСТОРИЈИ НАШЕГ ГРАДА.

ТОКОМ РАДИОНИЦЕ КОЈУ СМО ЗА ВАС ПРИПРЕМИЛИ ИМАЋЕТЕ ПРИЛИКУ ДА ПОСЕТИТЕ ИСТОРИЈСКИ АРХИВ И ВИДИТЕ ГДЕ СЕ И НА КОЈИ НАЧИН ЧУВАЈУ ДРАГОЦЕНА ПИСАНА СВЕДОЧАНСТВА О ПРОШЛОСТИ. СЛУШАЋЕТЕ ЗАНИМЉИВО ПРЕДАВАЊЕ О ТОМЕ КАКО ЈЕ ПИРОТ НЕКАДА ИЗГЛЕДАО, А НА КРАЈУ РАДИОНИЦЕ ЂЕМО ЗАЈЕДНО ПРОШЕТАТИ ЦЕНТРОМ ГРАДА И НА ЛИЦУ МЕСТА ВИДЕТИ ЗНАМЕНИТОСТИ О КОЈИМА СМО ПРИЧАЛИ.

НА КРАЈУ ВАС ОЧЕКУЈУ ЗАНИМЉИВИ ЗАДАЦИ И ПОКЛОНИ!

ШЕТЊА ГЛАВНОМ ГРАДСКОМ УЛИЦОМ

Дуж главне градске улице Српских владара смештено је неколико репрезентативних здања која говоре о богатој историји Пирота. Ако кренете од раскрнице према центру града са десне стране ћете уочити стару и занимљиву грађевину, познату као **РАБЕНОВО ЗДАЊЕ**. То је прва спратна зграда која је подигнута у Пазару по европским архитектонским узорима што је тада било потпуно другачије у односу оријенталну и османску грађевинску традицију. Поставља се логично питање ко је и зашто подигао тако скупу и велелепну зграду у срцу вароши? Тако нешто је себи могао да приушти само изузетно богат човек, а звао се Арон Рабен. У питању је имућни јеврејски трговац који је за потребе свог пословања и своје породице решио да сазида велики и функционални објекат. Здање је подигнуто 1883. године на плоцу на којем су до тада биле ниске куће и турска мезулана (за преноћиште путника и мењање коња). Изглед зграде до данас није знатније изменењен. Рабеново здање било је до 1912. године седиште Окружног суда, а потом су у њему отворене кафана и хотел „Еснаф“ који су у периоду између два светска рата били главна упоришта културног и забавног живота вароши. Након Другог светског рата у приземљу зграде је у великој сали радио Народно позориште. Јако је интересантан и податак да је на

РАБЕНОВО ЗДАЊЕ НЕКАДА И САДА

спрату Рабеновог здања била смештена Пиротска гимназија у периоду од 1893. до 1907. године, па се дешавао невероватан спој елитне школе и кафане тако што су на спрату биле учионице, а у приземљу кафанске просторије.

Даља шетња главном улицом води нас до зграде некадашњег хотела „**НАЦИОНАЛ**“. Смештено у самом центру вароши здање је сазидано још давних 80-их година XIX века као приземни објекат у којем је била смештена кафана. После Првог светског рата је уследила озбиљна реконструкција и дограђен је спрат, а 26. децембра 1926. године отворен је хотел „Национал“, као најпрестижнији објекат те врсте у Пироту. Власници су били Душан Мијалковић и Петар Христић, затим Петар Манчић. Током читаве прве половине двадесетог века „Национал“ је био епицентар варошког живота. Сем што је служио као кафана и хотел, „Национал“ је био и нека врста дома културе тог времена јер су се тамо одржавали концерти, представе, игранке, политички митинзи, различити зборови и сва друга већа дешавања. Од јутарњих сати, када се тамо окупљала варошка елита, професори, чиновници, трговци и сви они који су уз кафу, ракију и новине препричавали чаршијске згоде и незгоде, па до касних вечерњих сати када се уз музiku варошки живот приводио крају, врата „Национала“ су била широм отворена. У „Националу“ је током међуратног периода радио и биоскоп па су Пироћанци први тон филм гледали у просторијама кафане. После Другог светског рата „Национал“ је наставио да ради али као друштвена својина, а простор је коришћен за различите намене.

НАЦИОНАЛ ПРЕ И ПОСЛЕ НАДОГРАДЊЕ

ЗГРАДЕ ГРАДСКЕ УПРАВЕ ПИРОТ И
ПИРОТСКОГ УПРАВНОГ ОКРУГА

Између осталог, у једном делу зграде је радио и чувени биоскоп „Искра“ у којем су генерације Пироћанаца имале прилику да се упознају са најпознатијим остварењима стране и домаће кинематографије.

Непосредно поред „Национала“ уз главну улицу налази се **ЗГРАДА ГРАДСКЕ УПРАВЕ ПИРОТ**. Здање је наменски грађено 1956. и 1957. године непосредно уз тадашњу улицу Маршала Тита, а данас ул. Српских владара. Зграда има приземље и три спрата. У приземљу, према ул. Српских владара, смештени су пословни центар и сала за венчања (накнадно пројектовани и грађени 2007 - 2009), а на спрату су канцеларије и сала Скупштине града. Пројектована је и изведена у духу функционалне, соцреалистичке архитектуре 50-их година XX века. Интересантан је податак да је седиште градских органа власти у Пироту пре изградње поменуте зграде више пута мењало локацију. Првобитна зграда у којој су већници и општинске службе радили се налазила преко пута данашњег здања и била је скромних димензија до 1923. године када је подигнута нова велика општинска зграда (данашње седиште Пиротског управног округа).

Са друге стране улице, наспрам зграде Градске управе Пирот налази се **ЗГРАДА ПИРОТСКОГ УПРАВНОГ ОКРУГА**, која је у првобитној намени изграђена 1923. године као седиште општинске управе. Као таква ушла је у ред првих јавних зграда модерне архитектуре у вароши. Само здање има приземље и спрат. У композицији фасаде према ул.

Српских владара примењена је троделна подела са избаченим централним ризалитом и представља утицај важећих академских принципа. Централни ризалит истакнут је и масивним балконом на спрату, удвојеним плитким полуустубовима лево и десно од отвора на балкону и у зони поткровља. Осу симетрије централног ризалита наглашава метални стуб за заставу са постолјем у висини завршног венца зграде. Током друге половине двадесетог века на згради су рађене реконструкције па њен данашњи изглед одудара од првобитне архитектуре.

Шетајући навише од зграда Градске управе Пирот и Пиротског управног округа са леве стране улице наилазимо на најстарију јавну грађевину у Пироту, која још увек постоји, а то је **СТАРА ЗГРАДА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ „ВУК КАРАЦИЋ“**. То је прва наменски грађена школска зграда у Пироту подигнута давне 1888. године. Првобитно су у њој били смештени ђаци основне школе у Пазару да би им се убрзо придружили и пиротски гимназијалци. Пиротска гимназија је у тој згради била смештена четири године после чега је коришћена само за потребе основне школе.

Ако даље наставимо шетњу главном градском улицом са леве стране у бочној улици према школи „Вук Караџић“ данас постоји **ЗГРАДА ХИТНЕ ПОМОЋИ**. Она такође припада остацима градске архитектуре из прве половине прошлог века. Подигнута је 1936. године као Дом народног здравља са јавним купатилом где су варошани могли да одржавају

ЗГРАДА СТАРЕ ШКОЛЕ У ПАЗАРУ И
ЗГРАДА ХИТНЕ ПОМОЋИ

ПИРОТ — Окружна Зграда

*ЗГРАДА СУДА И ЗГРАДА ГИМНАЗИЈЕ
НЕПОСРЕДНО ПОСЛЕ ИЗГРАДЊЕ*

хигијену. После Другог светског рата у њој је био смештен Хигијенски завод, претеча данашњег Завода за јавно здравље.

Наставак нашег разгледања улице Српских владара нас води ка још неколико стarih градских здања. Једно од њих је и **ЗГРАДА СУДА**, на раскрсници данашњих ул. Српских владара и Драгољуба Миленковића. Импозантна грађевина је зидана у периоду 1910–1912. године, према наменском пројекту архитекте Александра Јанковића. Угаони ризалит (истакнути део фасаде) наглашен је висином и архитектонском обрадом. Стилски су уочљиве различите инспирације у оквиру општег академског неокласицистичког, неоренесансног и необарокног компоновања, посебно у обликовању угаоног ризалита оивишеног кулама са мансардним спратом и куполама на врху.

Из надстрешницом, постављени су централни прозори свечане дворане на спрату, који се величином и груписањем битно разликују од класично обрађених прозора на осталом делу објекта. Лево и десно од централних прозора, на угаоним кулама, постављени су медаљони са хералдичким ознакама. На фасади бочних крила примењена је карактеристична хоризонтална подела на постамент, рустично обрађено приземље, профилисаним хоризонталним венцем одвојен спрат и избачен кровни венац дуж целе зграде. Наглашена хоризонталност зграде употпуњују дубоке спојнице на зидном платну приземља, хоризонтална архитравна трака, која прати пружање кровног венца

са декоративним апликацијама у зони натпрозорних греда и једнолични ритам прозорских отвора у приземљу и на спрату. Од градње па до данас зграда није мењала своју намену.

Једна од најлепших јавних грађевина на коју ћемо наићи током наше шетње главном градском улицом је **ЗГРАДА ПИРОТСКЕ ГИМНАЗИЈЕ**. На њену градњу се доста дugo чекало. Бирали су се најпогоднији плацеви, тражила архитектонска решења и новац све док 1904. године коначно није постављен камен темељац. Према пројекту чуvenог српског архитекте Милорада Рувидића прелепо здање је грађено три године и отворено је октобра 1907. године. Тада је изграђен само централни део зграде док су бочна крила и Соколана подигнути тек после Првог светског рата.

Преко пута Гимназије налази се **ЗГРАДА ОКРУЖНОГ НАЧЕЛСТВА**, сазидана крајем XIX века за потребе тадашњег Окружног начелства. После Другог светског рата је мењала своју намену па су њене просторије неко време коришћене и као допунске учионице Гимназије да би касније тамо била смештена управна зграда фабрике „Галантекс“. Данас је објекат у приватном власништву и користи се у хотелско-туристичке сврхе. Пројектована у духу академске архитектуре неоренесансе, одликује се јасно израженом хоризонталном поделом на постамент – камени сокл, средишњи приземни део и кровни венац са избаченим профилисаним завршним венцем. Фасада према улици је симетрична, оивичена украсним

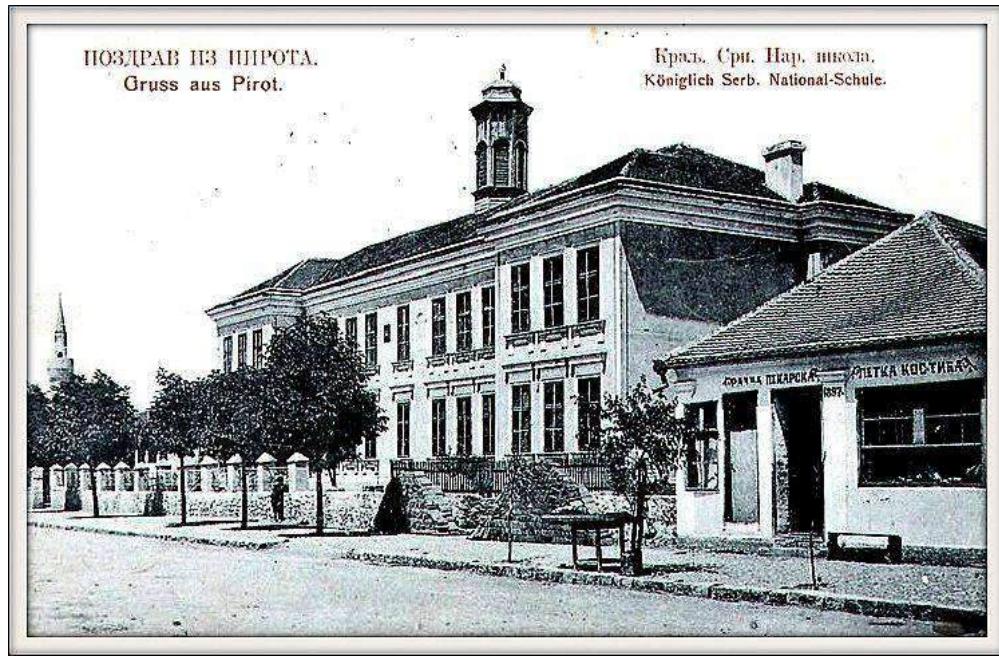

ЗГРАДА ГИМНАЗИЈЕ И ЗГРАДА НЕКАДАШЊЕГ ОКРУЖНОГ НАЧЕЛСТВА

тракама. У обради зидних површина коришћене су хоризонталне дубоке спојнице, посебно наглашене на угловима објекта. Подужно прочеље подељено је пиластрима са коринтским капителима на четири неједнака поља. Два средишња поља су већа и красе их по два прозора, а у средини ободних поља по један. Сви прозорски отвори су правоугаони, једнако стилизовани, са потпрозорним профилима, које носе стилски обрађене конзоле, са профилисаним оквирима и натпрозорним троугаоним тимпанонима. У време када је подигнута зграда је била најлепши пример европских архитектонских стилова у Пироту.

Покушај да на основу фотографије одговарајши која грађевина је у питању?

Где се она данас налази и шта смо о њој научили?

*Сазнај нешто о историјату грађевине са фотографије и упши податке на
празним линијама испод.*

ШЕТЊА УЛИЦОМ КЊАЗА МИЛОША

Једна од најстаријих, најлепших и најочуванијих приватних зграда у Пироту налази се у улици Књаза Милоша и Пироћанци је знају под називом **КУЋА КАРЛА СКАЦЕЛА**. У питању је пословно-стамбени објекат наменски пројектован за потребе апотеке и породичне куће знаменитог Карла Скацела, једног од најугледнијих Пироћанаца из прошлог века који је по доласку из Чешке одабрао Пирот за свој нови завичај. Импресивну кућу Карло Скацел је подигао током 1912. и 1913. године па је у приземљу сместио своју апотеку „Св. Никола“ док је на спрату живео са својом супругом Олгом Јовановић. Пројектована је и грађена као зграда у низу, непосредно постављена на регулациону линију улице кућа је пленила својим изгледом, нарочито фасадом која је рађена комбинацијом различитих стилова.

Уз академске карактеристике, у декоративној обради, заједно са класичним, неоренесансним и необарокним стилским елементима, коришћена је плитко стилизована сецесијска пластика. У приземљу се тежило отварању великих правоугаоних излога како би зидне површине биле сведене на широке ступице с хоризонталним спојницама и средњим вертикалним тракама, лизенама, које се континуално

КУЋА КАРЛА СКАЦЕЛА НЕПОСРЕДНО
ПОСЛЕ ИЗГРАДЊЕ

продужавају преко спратног дела. Тиме је остварена вертикална подела фасаде на три поља, од којих су два ужа и наглашена истакнутим атикама. Хоризонтални, профилисани међуспратни венац прекида се и између лизена. Класично моделовани отвори на спрату, масивне профилисане конзоле које носе балкон и орнаменти изнад завршног венца, комбиновани су са сецесијски обликованим парапетним плочама, натпрозорним гредама, наглашеним спојевима лизена и кровног венца, и атикама изнад бочних ризалита. Лизене и атике украшене су карактеристичним сецесијским стилизованим мотивима у виду флоралних венаца с три вертикалне траке, а мотив змије је симбол апотекарске струке. После смрти Карла Скацела 1930. године објекат је наследила његова супруга, да би касније власници куће постали чланови њене породице с обзиром да Карло и Олга нису имали потомство.

Непосредно поред куће Карла Скацела постоји још једна прелепа **ЗГРАДА ЗАНАТЛИЈСКОГ ДОМА**, која чини складну амбијенталну целину са околним зградама и одсликава развој стамбено-пословне архитектуре Пирота током првих деценија прошлог века. Зграда има приземље и два спрата. Грађена је као објекат у низу, непосредно постављен на регулациону линiju улице. Фасада прочеља одступа од важећих академских, класичних принципа обликовања применом елемената националног стила. Академска уравнотеженост и перфекција нису више априорни елементи композиције, па декоративни елементи, комбиновани слободније, добијају изразит ауторски печат. Прочеље је вертикалним лизенама, које се

ЗГРАДА ЗАНАТЛИЈСКОГ ДОМА И КУЋА КАРЛА СКАЦЕЛА ДАНАС

ВЕЛИКИ МОСТ НЕКАДА И САДА

пружају без прекида од приземља до кровног венца, подељено на три уска вертикална поља, од којих је средње највише и посебно наглашено. Зграда је током своје историје коришћена за различите намене, а данас је у њој смештена Филијала националне службе за запошљавање (међу Пироћанцима позната као Биро).

На крају улице Књаза Милоша, или на њеном почетку, ако долазите из правца Тијабаре, налази се **ВЕЛИКИ МОСТ**, који наши суграђани зову Големи мос'. У питању је метално-бетонски мост преко Нишаве који је на месту старе дрвене ћуприје првобитно подигнут као гвоздени мост од стране вештих италијских мајстора 1882. године. Настао је из потребе да Пазар буде повезан са путевима из северног квадранта (северозападним из књажевачког и видинског правца, северним из височког и источним из годечког правца), али и због интензивног развоја насеља у Тијабари током деветнаестог века. Упоредо са исправљањем тока реке, направљена је дрвена ћуприја која је више пута одношена услед високог водостаја. Придев велики (големи) мост је добио чим је изграђен, пре свега због висинске разлике у односу на реку и прилазне путеве, коју су запреге тешко савладавале. Касније су прилазни путеви насилањем постали виши, тако да је успон на мост смањен. Велики или Големи мост је, уз више реконструкција и доградњу пешачких стаза, и данас у употреби и представља најфrekventniju везу између два дела града.

На основу фотографије покушај да утврдиш о ком објекту је реч?

?

Када је подигнут?

Која му је била првобитна намена?

На којој адреси се данас налази?

Шта је данас смештено у објекту са фотографије?

Пирот — Основна Школа и Саборна Црква.
Pirot — Osnovna Škola i Saborna Crkva.

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ
СРЕДЊА ЈУГОСЛАВИЈА
АРХИВСКА ГРУПА
САНДРА ВОЛТ

Препознај објекат са фотографије и сазнај нешто о његовом историјату.

Када откријеш о којем је објекту реч покушај да мобилним телефоном урадиш његову фотографију из истог угла.

На основу фотографије покушај да одредиш о којој грађевини је реч?

Упореди њен данашњи изглед са оним што видиши на фотографији?

Посети објекат и сазнај нешто о његовој историји.

Да ли објекат који је на фотографији постоји и данас?

Ако је одговор потврђан, пронађи где се налази и уради фотографију телефоном из истог угла?

Сазнај зашто је ова зграда важна за историју нашег града?

ПИРОТСКА УКРШТЕНИЦА

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1												
2												
3												
4												
5												
6												
7												
8												
9												

ВОДОРАВНО:

1. Римски трговачки и војни пут кроз Пирот
2. Врело; Пузити
3. Ауто ознака за Зајечар; Подсећати на некога; Део коњског прибора
4. Прво слово азбуке; Ампер (скр.); Држава у Азији; Четврти вокал
5. Непар (скр.); Лична заменица мушких рода 3. лице једнине; Ауто ознака за Пирот; Јеврејско мушки име (Мојсијев брат)
6. Име Пирота у позној антици; Југ (скр.); Метар (скр.); Десето слово азбуке
7. Наука о прошлости; Река у Индији
8. Јеврејска телеграфска агенција (скр.); Жена из Баскије
9. Ад Акта (скр.); Недељне информативне новине (скр.); Лична заменица женског рода 3. лице

УСПРАВНО:

1. Источно римско царство
2. Позади; Део лица
3. Ономатопеја лавежа пса; Главна артерија у телу
4. Врста музичке скале; Нов (лат.); Шеснаесто слово азбуке
5. Дужица у оку; Народ у Србији
6. Литар (скр.); Интегрално коло у рачунару; International Aid Network (скр.)
7. Индоевропска група племена на Балканском полуострву; Јован Скерлић (скр.)
8. Датив именице Тата; Снажно
9. Један континент; Река у Аустрији, притока Дунава
10. Јапанска мера за дужину; Оружана сила, војска
11. Женско име Италина (скр.); Обим; Никола Којо (скр.)
12. Жена краља Милутина

ПИРОТСКА ОСМОСМЕРКА

Р	О	Г	О	З	М	И	Т	А	Ј	И	Р	О	Т	У	А
И	И	Њ	У	Ц	А	Р	Е	В	А	Ц	А	М	И	Ј	А
Т	Л	Т	И	Ш	Г	О	Р	Њ	А	М	Е	З	И	Ј	А
С	А	И	С	Д	Е	О	Р	А	З	А	П	Х	В	П	Ј
А	С	Ј	Р	А	А	В	Б	Е	С	И	Р	Ј	Е	И	И
Н	И	А	И	И	Н	Р	И	Г	Р	А	Ч	А	З	Р	М
А	Р	Б	С	Л	Д	А	Г	Ц	П	П	Е	А	Н	Г	А
М	А	А	А	П	А	Р	М	Е	А	И	В	Л	И	О	Џ
И	Т	Р	Р	Р	А	В	А	И	И	Р	А	А	Т	С	А
К	И	А	Л	Ш	Ј	К	О	Е	К	О	Ц	М	Р	А	Н
Ч	Л	А	А	Р	С	Е	Л	Р	О	С	Т	А	А	Н	Е
А	И	В	Х	В	Л	А	С	И	П	И	В	В	К	И	Ш
М	М	А	А	И	К	Ч	И	Н	Д	А	Р	О	Т	Т	О
Е	А	Ш	Ц	Р	В	Е	Н	И	Т	Р	Г	Н	К	Ш	Р
Т	И	И	А	Л	У	К	Т	А	Х	А	С	Е	Р	У	Т
Н	В	Н	А	Ј	И	П	А	К	Л	О	Б	М	А	Т	С

АУТОРИЈАТИ,
ВЛАСИ,
БАРЈЕ,
БЕСИ,
ВАШАР,
ВЕЗНИ ТРАКТ,
ВИА МИЛИТАРИС,
ГОРЊА МЕЗИЈА,
ГРАДИЋ.
ИЛИРИ,
ГУШЕВИЦА,
КАЛЕ,
НИШАВА,
НИШАВСКА ЕПАРХИЈА,
НОВА МАЛА,
ПАЗАР,

ПИРГОС,
ПРЧЕВАЦ,
ПРОВАЛИЈА,
ПИРОСИ,
РАДНИЧКИ,
РОГОЗ,
САРЛАХ,
САХАТ КУЛА,
СТАМБОЛ КАПИЈА,
СТРОШЕНА ЏАМИЈА,

СУКОВСКИ МАНАСТИР,
ТЕМАЧКИ МАНАСТИР,
ТИЈА БАРА,
ТУРЕС,
ТУШТИНА,
ЦАРЕВА ЏАМИЈА,
ЦРВЕНИ ТРГ.

КОНАЧНО РЕШЕЊЕ:

